POST L-IMQABBA FL-ISTORJA TAX-XARABANK MALTIJA

Kitba f'isem il-proġett MEMORJA tal-Arkivji Nazzjonali

Richard Stedall u Paul Mamo

L-Ewwel Karozzi tal-Linja f'Malta

L-ewwel karrozza tal-linja li waslet Malta kienet biss għall-wiri. Kienet mibnija l-Ingilterra minn John I. Thornycroft and Company Ltd. f'Basingstoke. Waslet Malta lejn l-aħħar tal-1904 u, billi kellha suċċess, ġie ffurmat il-'*Malta Motor Omnibus Syndicate, Ltd*' li ordnat sitt karrozzi minn *Thornycroft*. Erbgħa minnhom kienu b'żewġ pjani b'dak ta' fuq miftuħ, oħra, li aktarx kienet dik li giet għall-wiri u li bidlulha l-'body' tagħha kienet bi pjan wieħed, u s-sitt waħda kienet trakk bażiku li ffittjawh bil-bankijiet u b'kanupew sempliċi. Il-kumpanija kienet tmexxi servizz minn barra Putirjal (bejn wieħed u ieħor fejn illum hemm il-funtana tat-Tritoni) tgħaddi mill-Imsida, il-Gżira, Tas-Sliema sa San Ġiljan. Is-servizz beda mill-ħarifa tal-1905 imma lejn l-aħħar tal-1906 ġie rrapurtat li kien diġà waqaf.

Il-bidu tar-regolarizzazzjoni

Kien għal ħabta tal-1920 meta s-servizzi tal-linja reġgħu bdew b'ċerta ħeġġa u bdew jinbnew fuq ix-'chassis' tal-ambulanzi u vetturi oħra li kien baqa' mill-Ewwel Gwerra Dinjija. Nies lokali tas-sengħa li kienu jibnu karettuni u karozzini miġbudin miż-żiemel, bdew jibnu il-body fuq dawn ix-chassis għall-operaturi tax-xarabanks li kienu bla esperjenza. Lejn l-aħħar tal-għoxrinijiet in-numru ta' karrozzi tal-linja fit-triq kien qed jiżdied b'ħeffa u qabeż il-500. Fl-1930 il-Gvern iddeċieda li jirregola s-servizz tal-karozzi tal-linja billi waqqaf it-'*Traffic Control Board*'. Ma bdewx joħorġu aktar liċenzji (ħlief taħt ċerti kundizzjonijiet li rari kienu jintużaw) u l-karozzi bdew jiġu assenjati fuq rotot fissi u miżbuħa b'kuluri vivaċi, uniċi għal dik ir-rotta, biex wieħed ikun jista' jiddentifikahom. Fl-1933 ġew introdotti regoli ġodda għall-kostruzzjoni u b'hekk l-karrozzi tal-linja bdew isiru akbar, aktar siguri, b'żieda fil-postijiet bilqiegħda minn bejn 14 u 18 għal bejn 21 u 26, skont it-tip ta' karrozza.

L-ewwel Servizz Tal-Karozzi tal-linja Fl-Imqabba

Kien f'dan iż-żmien li l-karozzi tal-linja li bdew jgħaddu mill-Imqabba saru parti min-netwerk tar-rotta taż-Żurrieq. L-istess rotta kienet tkopri wkoll Ħal-Safi, Ħal-Kirkop u Ħal-Luqa. L-avvizi tat-tibdil fir-rotot u tan-noll kienu jidhru fil-gazzetta tal-Gvern, u l-ewwel aċċenn li sibt kien fl-ewwel ta' Lulju 1931, fejn issemma li r-rotta taż-Żurrieq kienet topera f'ċirku madwar il-villaġġi kif ġej: -il-Belt – Ħal Luqa – iż-Żurrieq – il-Qrendi – l-Imqabba - Ħal Luqa – il-Belt. Bejn l-0400 u is-0600 il-karozzi kienu jitilqu miż-Żurrieq malli jimtlew (barra numru minimu ta' postijiet li kellhom jibqgħu vojta għall-passiġġieri tal-villaġġi ta' wara). Bejn is-0600 u t-0800 kienu jitilqu kull 30 minuta. Bejn it-0800 u l-1000 m'hemm l-ebda servizz illistjat iżda jerġa' jibda kull nofs siegħa bejn l-1000 u 1200. Mill-1200 sat-1800 il-karozzi kienu jitilqu kull siegħa. Mill-Belt Valletta lura għall-irħula s-servizz kien bejn wieħed u ieħor bl-istess frekwenza bl-aħħar karozza titlaq fis-1930. Il-karrozzi tal-linja allokati fuq rotta kienu jaħdmu fuq roster ikkompilat mill-pulizija. Dan ifisser li l-karozzi kien ikollhom sehem ugwali kemm tal-vjaġġi li jrendu kif ukoll dawk inqas popolari. Jekk karozza timtela qabel il-ħin titlaq u dik li jmiss titlaq fil-ħin li kellha titlaq ta' qabilha. Kien f'dan iż-żmien li ġie introdott il-kulur aranċjo fuq il-karozzi tar-rotta taż-Żurrieq. L-ewwel nollijiet li għandi rrekordjati għalissa huma dawk li jibdew minn Marzu 1940 meta vjaġġ mill-irħula għall-Belt kien 3 soldi u nofs mit-Tnejn sas-Sibt u għall-ħaddiema li jużaw is-servizz qabel is-0700 kien jitnaqqas għal 2 soldi u nofs. Fil-każ tar-rotta taż-Żurrieq it-tnaqqis fin-noll kien ikun ukoll bejn il-17.00 u l-1800 għalkemm ħafna rotot ma kinux inaqqsu n-noll wara nofsinhar. Wara 2000 u fil-Ħdud u l-festi, in-noll kien jiżdied għal 4 soldi.

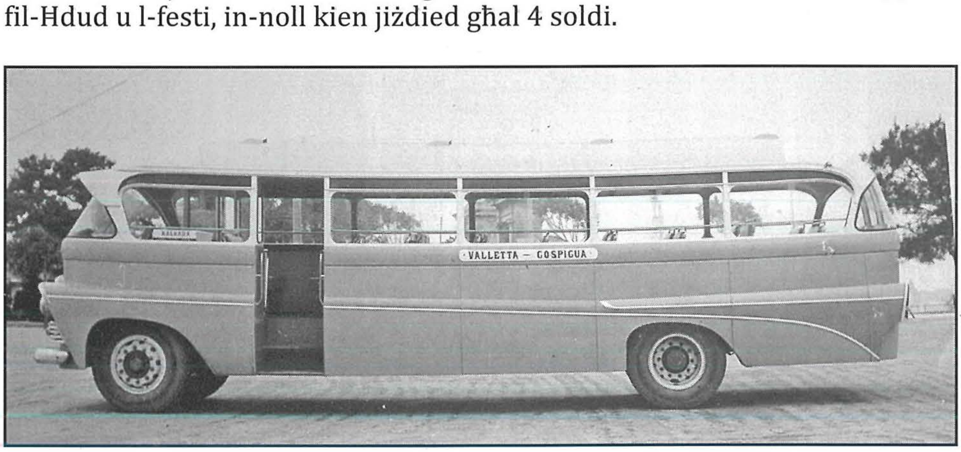

It-trakk bin-numru 2018 kien ta' Frances Grech (ta' Pupull) mill-Imqabba bejn Awwissu 1952 u Diċembru 1967. Dan ir-ritratt ittieħed fil-bidu ta' Frar 1967 meta tela għall-ewwel test għand il-Pulizija. (Ħajr: Malta Bus Archive)

Eventwalment ir-rotta taż-Żurrieq nqasmet u l-maġġoranza tal-karozzi tal-Imqabba bdew jieqfu il-Qrendi qabel ma jerġgħu lura lejn il-Belt filwaqt li l-karozzi ġejjin u sejrin lejn iż-Żurrieq bdew jgħaddu minn Ħal Safi u Ħal Kirkop qabel imorru lura lejn il-Belt. Ix-xogħol biex tiġi miktuba l-istorja kollha tar-rotot tal-linja fin-nofsinhar ta' Malta qed jitkompla.

Karozzi tal-linja li nbnew fl-Imqabba

Records dettaljati dwar il-karozzi tal-linja għadhom jeżistu. Inizzjalment il-files kienu jinżammu mit-taqsima tat-traffiku tal-Pulizija ta' Malta iżda daż-żmien tieħu ħsiebhom is-sezzjoni tal-liċenzji ta' Transport Malta. Min-numru ta' snin'l hawn dawn il-files qed intużaw għar-riċerka u erja li ġiet irrekordjata u kkompilata tinkludi min għamel ix-xogħol fuq il-body tax-xarabank u fejn kien il-workshop. Mill-Imqabba kien hemm tnejn. Wieħed minnhom kien Joseph Xuereb 'tal-Patri' li kien joqgħod 12, Triq il-Parroċċa u li kellu l-workshop fi Triq Santa Katarina. S'issa f'ismu hemm reġistrati 14-il xarabank flimkien ma' waħda li reġa' bnielha l-*body* minn *normal control* għall-*forward control – bulldog layout*. Dawn il-karozzi nbnew bejn l-1951 u l-1955. Peress li r-riċerka għadha għaddejja hemm il-possibiltà li l-lista tkompli tikber.

Ieħor mill-Imqabba li kien jaħdem fuq il-body tax-xarabanks kien Francis Saliba 'ta' Mona'. Dan kien propjetarju ta' karozzi tal-linja u ħadem fuq ta' mill-inqas tlieta mix-xarabanks tiegħu stess. Francis kien joqgħod 4, Triq Sant'Innoċenz. Il-karozzi nbnew bejn l-1951 u l-1955 ukoll.

Karozzi tal-linja ta' sidien mill-Imqabba

Naturalment, mhux kull min kellu xarabank kien isuqha hu stess (u għalhekk mhux kull min kien isuq karozza tal-linja kien il-propjetarju). Billi fir-records tat-Transport Malta hemm imniżżel biss l-isem tal-propjetarji, u rarament tax-xufiera, il-lista tinkludi biss dawk l-individwi li kellhom il-karozzi tal-linja. Peress li x-xogħol biex jiġu reġistrati l-propjetarji għadhu kif beda, ix-xogħol fuq il-lista għadu għaddej u ħafna individwi oħra probabbilment se jiġu miżjuda waqt li jitkompla l-proġett.

Matul it-tletinijiet u l-erbgħinijiet, il-karozzi tal-linja kellhom jiġu ggaraxxjati matul it-triq tar-rotta. Għalhekk, mhux ix-xarabanks kollha fil-lista kienu fil-verità ggaraxxjati fl-Imqabba.

Sidien ta' trakkijiet tal-linja mill-Imqabba

Il-lista mhux kompluta peress li din ir-riċerka tinsab fil-bidu tagħha. Ir-riċerka tkompli!

Emanuele FARRUGIA	*bus 2425*	*10/54 (kurrenti sal-1967)*	*Ħaż-Żabbar*
Anthony GHIGO	*bus 5568*	*10/57 to 1/62*	*Żurrieq*
Frances GRECH	*bus 2018 (1)*	*8/52 – 2/67*	*Cospicua*
	bus 2018 (2)	*2/67 (kurrenti sal-1967)*	*Cospicua*
Luca MANGION	*bus 236*	*c. Ottubru 1932 - sa May 1938*	*B'kara*
Francis SALIBA	*bus 208 (1)*	*sa 8/37*	*Kiri privat*
(Kien ukoll jibni l-karozzi)	*bus 7206 (1)*	*sa 1952 – 5/55 (saret bus 5571)*	*Kiri privat*
	bus 7206 (2)	*5/55*	
Possibilment sid ta'	*5574*	*fl-1951 ?*	*Kiri privat*
Joseph SCIBARRAS	*bus 192 (1)*	*6/37 – by 11/38*	*Kiri privat*
	bus 192 (2)	*by 11/38 – 12/38 (1)*	*Kiri privat*
	bus 192 (2)	*6/42 – 1/43*	*Kiri privat*
	bus 5574	*2/38 – 2/39 (1)*	*Kiri privat*
	Nota 1 *– 11/38, liċenzi 192 u 5574 jidher li kienu sħab bejn John Mary Caruana, Gudja (bħala sħab minuri – Joseph Sciberras baqa msemmi fil-fajls tal-Pulizija bħala s-sid. Jista jkun li dan kien sabiex jittrasferixxu liċenza minnhom għal fuq ir-rotta Gudja-Għaxaq liema mossa kienet rifjutata.*		
Eugenio SCIBERRAS	*bus 192 (2)*	*12/38 - 6/42*	*Kiri privat*
	bus 3310 (1)	*? – 12/66*	*Cospicua*
	bus 3310 (2)	*12/66 (and still current at end of 1967)*	*Cospicua*
Mikiel XUEREB	*3325*	*12/38 (but being driven by a Salvu Galea)*	*Kalafrana*

Karozzi tal-linja mibnija fl-Imqabba

Il-lista mhiex kompleta peress li dan hu proġett fil-bidu tiegħu.

Reġistrazzjoni	Tip ta' Chassis	Bennej	Data tal-ewwel eżami
2377	*Bedford OY*	*Joseph Xuereb*	*Jannar 1951*
5574	*Dodge T110L n/c*	*Francis Saliba*	*Ġunu 1951*
3308	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*Lulju 1951*
144	*Willys (1)*	*Joseph Xuereb*	*Novembru 1951*
3356	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*Marzu 1952*
2353	*Dodge T110L n/c*	*Joseph Xuereb*	*April 1952*
140	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*Ġunju 1952*
7206	*Ford V8*	*Francis Saliba*	*Diċembru 1952*
3013	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*Diċembru 1952*
3280	*Reo (2)*	*Joseph Xuereb*	*Marzu 1953*
1526	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*April 1953*
3341	*Bedford OY*	*Joseph Xuereb*	*Awwissu 1953*
1169	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*Ottubru 1953*
2541	*Thames ET7*	*Joseph Xuereb*	*Frar 1954*
1795	*GMC (3)*	*Joseph Xuereb*	*Awwissu 1954*
2348	*Bedford OY*	*Joseph Xuereb*	*Ottubru 1954*
7206	*Dodge T110L f/c*	*Francis Saliba*	*Mejju 1955*
2488	*Dodge T110L f/c*	*Joseph Xuereb*	*c. Settembru 1955*

n/c = kontroll normali *f/c = kontroll fuq quddiem*

NOTI

Estensjoni u bini mill-ġdid ta' dik li kienet 3196, ġdida fl-1935 – mibnija f'format "Bedford"

Estensjoni u bini mill-ġdid ta' dik li kienet 2377 (ġdida 3351 f'1934) – wara saret 2895.

Tibdil minn normali għal kontroll fuq quddiem – bini mill-ġdid tal-qafas eżistenti

Indirizzi ta' dawn il-bennejja tal-karozzi :

Francis Saliba
4, Triq San Innoċenzu, Mqabba

Joseph Xuereb
12, Triq il-Parroċċa, Mqabba
(b' garaxx fi Triq Santa Katarina)

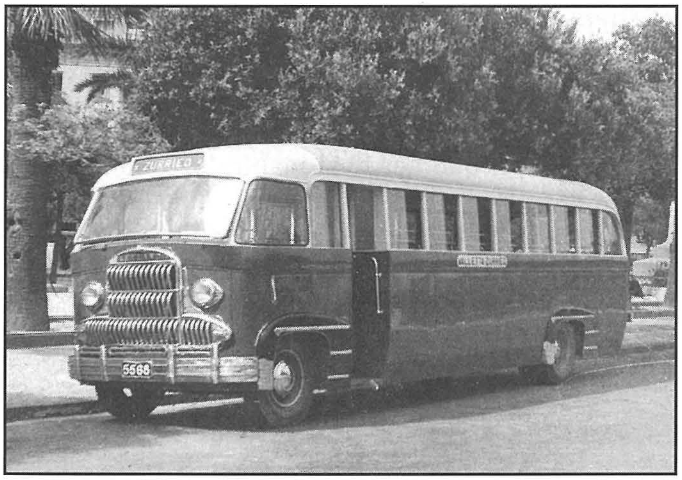

Bejn Ottubru 1957 u Jannar 1962, bus 5568 kienet propjeta ta' Anthony Ghigo (il-Baws) mill-Imqabba. (Ħajr għar-ritratt lil Peter Trevaskis)

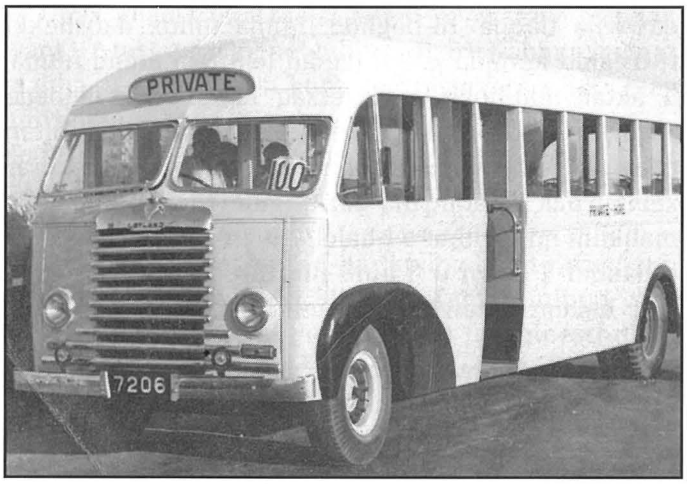

Francis Saliba mhux biss kien sid iżda wkoll jibni l-karozzi. Din l-7206 mibnija fl-1952, tidher fl-1 ta' October 1953 quddiem il-Guard Room, tal-RAF f'Ħal Luqa. (Ħajr: Peter Trevaskis).

L-Arkivju tax-Xarabank Maltija u l-Proġett Memorja

Din il-kitba hi frott il-proġett *Malta Bus Archive* li jifforma parti mill-proġett MEMORJA tal-Arkivji Nazzjonali. Il-'*Malta Bus Archive*' tieħu gost tisma' mingħand dawk kollha li ħadmu fl-industrija tal-karozzi tal-linja, kemm dawk tal-passat u sew tal-preżent. Dawn jinkludu s-sidien, ix-xufiera, il-kundutturi, id-dispatchers, il-pulizija tat-traffiku, dawk li jibnu x-xarabanks, il-mekkaniks u dawk li jimpurtaw ix-chassis u l-parts. Nixtiequ nisimgħu wkoll mingħand dawk li kienu jirkbu tal-linja regolarment u li jistgħu jirrakontawlna xi stejjer interessanti dwar is-suġġett.

Radd-il ħajr: *Il-Bord Editorjali jirringrazzja lil Arkivji Nazzjonali li għoġobom jaqsmu magħna din i-riċerka frott il-proġett MEMORJA. Hajr ukoll lis-Segretarju Permanenti s-Sur Christopher Cutajar u l-Ministeru tat-Trasport li bis-saħħa tagħhom qed issir din ir-riċerka intensiva.*